

НЕВОЈНИ АСПЕКТИ СТРАТЕШКОГ ОДВРАЋАЊА

Милош Р. Миленковић*
Милован Р. Суботић**

Достављен: 17. 08. 2022.

Кориговано: 27. 09. и 10. 10. 2022.

Прихваћен: 19. 10. 2022.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdela2204052M

Изложеност широком спектру претњи које нису нужно војног карактера, а којима се угрожава безбедност државе и њених грађана, савременим речником често називане асиметричне и хибридне претње, захтевају системски и стратешки одговор свих субјеката друштва. Одређене слабости политичког система и политичке културе, све веће економско раслојавање становништва, корупција, друштвене поделе по основу политичког, етничког и верског опредељења, које битно нарушавају кохезију друштва, отварају простор негативном деловању различитих актера и урушавању укупне безбедности државе, што, у крајњем, може довести до њеног колапса и/или насилне промене режима. Управо због тога, стратешко одвраћање треба посматрати у ширем контексту од класичног, заснованог на војној моћи државе. Основна хипотеза рада јесте да сама промена перцепције безбедности, као и све разноврснији начини њеног угрожавања, који се, поред осталог, огледају и у теоријама савремених ратова, држави намећу обавезу проширења концепта стратешког одвраћања и на друге сфере друштвеног деловања, поред војне, која и даље остаје пресудно важна. Зато изградња институција и развој демократског и економски праведнијег друштва, којима се јача отпорност државе и друштва на војне и невојне претње безбедности, представљају кључни предуслов ефикасности стратешког одвраћања.

Кључне речи: *стратешко одвраћање, изградња институција, безбедност државе, хибридне претње, насилна промена режима*

* Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, milos.milenkovic@mod.gov.rs

** Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија

Увод

Стратешко одвраћање се у најширем смислу може разумети као спречавање реализације одређених планова потенцијалног противника, односно његово одустајање од непријатељске намере. Услед изложености државе широком спектру безбедносних претњи које нису нужно војног карактера, јавља се потреба за проширењем контекста стратешког одвраћања.¹ Ова промена у вези је са савременим схватањем безбедности и његовим сагледавањем кроз више сектора и нивоа.² Поједини истраживачи указују на проблем мерења ефикасности стратегије одвраћања, јер се она објективно може процењивати „догађајима који се нису догодили”, што је у пракси врло тешко, јер се на основу тога не може поуздано знати да ли је одсуство сукоба (рата) резултат примене стратегије одвраћања, или пак неких других околности.³

У традиционалном, државоцентричном приступу безбедности једини и ексклузивни референтни објекат безбедности јесте држава, односно њена територија и сувереност, а инструмент којим се они штите – војна моћ. Данас су често оне, за државоцентрично поимање безбедности, невидљиве претње, клица која израста у сурове оружане конфликте.⁴ Поставља се питање да ли је војном силом, која представља окосницу класичне теорије стратешког одвраћања, могуће адекватно одговорити савременим ратовима попут хибридног рата, асиметричног рата, мрежног рата и сл. Све ове врсте ратова, које спадају у теорије ратова 21. века, имају проширен спектар деловања, чиме се излази из чисто физичке димензије рата и, самим тим, оквира ефикасности војне силе.

Хибридне претње и хибридни ратови, о којима се све више говори и пише,⁵ представљају скуп активности усмерених на разградњу националног идентитета, кохезије друштва и економског благостања, урушавање функционалности институција и укупне моћи државе, чиме се на свеобухватан и систематичан начин, у комбинацији са војном компонентом, угрожава безбедност државе.⁶

¹ Постоји разлика између термина „проширеног одвраћања” (*extended deterrence*) који се односи на одвраћање од напада на савезнике и „проширеног контекста стратешког одвраћања” који аутори користе за означавање примене концепта стратешког одвраћања на више сектора, а не само на војни.

² Filip Ejdus, *Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i VCBP, Beograd, 2012, str. 207-275.

³ Anastasia Filippidou, „Deterrence: Concepts and Approaches for Current and Emerging Threats”, in *Deterrence: Concepts and Approaches for Current and Emerging Threats*, Springer, 2020, p.7.

⁴ Katarina Štrbac, Miloš Milenković, Milan S. Milutinović, „Transformation or Suppression of the State-centric Security Approach”, *Compendium from the Security Forum Cracow 2012*, Kraków, 2013, p. 294.

⁵ Хибридне претње препознате су и у: Globalna strategija EU o spoljnoj i bezbednosnoj politici – Zajednička vizija, zajedničko delovanje – jača Evropa, 2016. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hr_.pdf, 10/02/2022.

⁶ Ради бољег разумевања генезе и садржаја појма „хибридни рат” видети у: Небојша Вуковић, „Прилог појмовном одређењу синтагме „хибридни рат”, у: *Хибридно ратовање – дилема коцелта савремених сукоба*, ИСИ, Београд, 2018, стр. 11 -27; Милован Р. Суботић, „Хибридни рат – новост или историја која се понавља новим средствима”, у: *исто*, стр. 28–46; Милица Ћурчић, „Хибридни ратови у савременом безбедносном окружењу”, у: *исто*, стр. 47–62.

Слично томе, асиметрични ратови и асиметричне форме угрожавања безбедности представљају широк спектар актера и практичног деловања којима се угрожава безбедност, а који нужно не морају да имају везе са употребом војске, као организоване оружане силе државе. У асиметричном рату држава (њена оружана сила) није суочена са адекватним (симетричним) противником оличеним у регуларној војној сили друге државе, већ се овакав сукоб најчешће везује за побуњеничка, герилска и терористичка дејства.⁷ Актери у овој врсти сукоба су углавном (насилни) недржавни, те стога треба бити свестан да је још увек значајан број недржавних сукоба, па и оних између држава, у којима се борба одвија преко посредника, односно преко спонзорисаних недржавних актера.

Мрежни ратови су, према свом концепту, постмодерни ратови у којима физички простор и физичка сила губе онај значај који у класичном, Клаузевицевом поимању рата имају. Тежиште сукоба одвија се у когнитивној и социјалној сфери и усмерен је на контролу информационог простора с циљем да се успостави контрола над људским умовима и њиховим емоцијама. Због својих карактеристика, првенствено одсуства оружане борбе као основног обележја рата, за мрежне ратове је упитно да ли се у пуном смислу могу и назвати ратовима. „У мрежним ратовима није обавезно директно окупирати или анектирати територију, довољно је над њима успоставити мрежну контролу. То значи контролисати средства масовних комуникација, финансијске токове, приступ технологијама (њихово ограничавање), политичку и културну елиту, енергетске центре, активности младих.“⁸ Они се, према тврдњама теоретичара мрежних ратова, не воде само против непријатеља већ и према неутралним, па и пријатељским државама, јер „контролисати треба све“.

Стратешко одвраћање – кога и од чега?

На питање: кога треба одвратити, односно према коме треба применити стратегију одвраћања, општи одговор би могао гласити према државама или савезима који угрожавају или могу да угрозе државу споља, као и према унутрашњим дестабилишућим снагама, које су у овом контексту нужно потпомогнуте споља. Унутрашње дестабилишуће снаге треба посматрати као средство којим се спољни актери користе да би урушили моћ државе и, у коначном, да би преко њих (као преко *проху* снага) остварили крајњи политички, економски или војни интерес. На сваком појединачном случају мора се идентификовати које су то државе и/или савези који желе и могу да угрозе безбедност неке државе, што уз добру и адекватно организовану дипломатску активност и обавештајно-безбедносни апарат не би требало да представља велики проблем. Оно што је у овом контексту врло важно јесте да се сагледа способност различитих страних фактора да утичу на унутрашње актере у

⁷ Видети више у: Станислав Стојановић, Милован Суботић, Вељко Благојевић, Бранислав Милосављевић и Милош Миленковић, *Асиметричне форме угрожавања безбедности на примеру Југоисточне Европе*, МЦ Одбрана, Београд, 2019.

⁸ Александар Дугин, Леонид Савин, *Мрежни ратови*, Авала прес, Београд, 2018, стр. 102.

држави која представља објекат према којем се испољавају непријатељске намере и дејства. Опасност од деловања унутрашњег дестабилишућег фактора може се објаснити тиме што је „демонтажу државности неупоредиво лакше остварити изнутра, када се извођачи радова налазе унутар структура власти, контролишу средства масовног информисања, представљају различита чворишта грађанског друштва и манипулишу процесима образовања, науке и културе”.⁹

Питање: од чега одвраћати је нешто сложеније од претходног, с обзиром на то да обухвата широки спектар претњи којима се може угрозити безбедност државе и њених грађана. Поред оружане агресије на коју је стратешко одвраћање првенствено усмерено, у фокусу се морају наћи и све друге појаве и активности које воде дестабилизацији друштва, урушавању институција, некој од форми унутардржавног сукоба и, у коначном, колапсу државе и/или насилној промени режима. У општем смислу, реч је о политичким и економским чиниоцима нестабилности.

Политичка (не)стабилност је у најдиректнијој вези са питањем поверења грађана и друштвених група у носиоце политичке власти и институције. „Поверење је везивно ткиво друштва, тржишта, институција. Без поверења ништа не функционише. Без поверења, друштвени уговор престаје да важи, људи се повлаче и претварају у дефанзивне појединце који се боре за преживљавање.”¹⁰ Одсуство поверења услед неприхватања начина на који се влада, изневерених очекивања или неиспоручивања добара и услуга државе према грађанима, води делегитимизацији власти која је, заправо, увод у њену промену. Како каже академик Становчић: „Кад једна власт доживи кризу своје легитимности, лако се руши или распада.”¹¹ Каква ће промена бити, насилна или ненасилна, зависи од низа унутрашњих и спољних фактора, као и интереса глобалних и регионалних сила у одређеној држави или региону. Тако стране обавештајне службе и њихови агенти у земљи преврата постају једни од актера насилне промене режима, почевши од фазе припреме, преко саме реализације, па све до последње фазе – фазе консолидације у којој се, у ствари, експлоатише успех превратничке акције.¹² Акције насилне промене режима, првенствено државни удари и тзв. обојене или плишане револуције, препознате су као део хибридног рата, који они најмоћнији актери на међународној сцени воде, или су у стању да воде, против „непослушних режима”.¹³ Без обзира на то о којој се форми преврата ради, кључно је да им увек претходи одређена политичка, односно друштвена криза.

⁹ *Ibid.*, стр. 49.

¹⁰ Manuel Kastels, *Mreže revolta i nade: društveni pokreti u doba interneta*, Službeni glasnik, Beograd, 2018, str. 21.

¹¹ Војислав Становчић, *Моћ и легитимност*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 14.

¹² Иако се с лакоћом може претпоставити које обавештајне службе стоје иза преврата, у пракси је такво учешће страног фактора тешко доказиво, јер упркос очигледности мотива, конкретних материјалних доказа (директива, наређења, упутстава, планова и сл.) готово да нема. Милош Миленковић, Вељко Благојевић, „Обавештајне службе као актери државног удара”, *Војно дело*, vol. 67, број 5/2015, стр. 117-132.

¹³ Милош Р. Миленковић, „Насилна промена режима као садржај хибридног рата”, *Војно дело*, vol. 69, број 6/2017, стр. 316-329 и Милош Р. Миленковић, Мирослав Митровић, „Обојене револуције у парадигми хибридног рата”, *Војно дело*, vol. 71, број 6/2019, стр. 248–263.

Оно што је постало симптоматично јесте да се, различитим врстама манипулације, политички систем, демократија и државне институције све више урушавају у „гласачким кутијама”. Утицајем на спроводиоце изборног процеса и на умове гласача, креира се пожељна „изборна воља”, што се може сматрати и начином манифестације хибридног или мрежног рата. Због тога професор Маринковић упозорава на један све присутнији феномен: „Демократије се више не гуше насилно, пучевима и државним ударима, већ вештом злоупотребом избора, конкретно – изборном крађом, односно намештањем изборних резултата на сâм дан избора, још вештије, стратешком манипулацијом читавим изборним процесом, којом се бирач претвара у оруђе за остварење туђе политичке воље.”¹⁴ Један од индикатора политичке кризе јесте да грађани јавно изражавају сумњу у изборне процесе које организује власт, што доводи до још веће поларизације друштва и различитих врста протеста. Колико год се власт трудила да право грађана на протест представи као показатељ демократичности друштва, чињеница је да, као што каже Иван Крастев, „протести упропашћавају међународну репутацију земље и унутрашњи легитимитет оних на власти.”¹⁵ Овакви протести лако могу да буду инструментализовани од заинтересованих актера из иностранства ради додатне поларизације и дестабилизације друштва, чиме се угрожава позиција актуелних носилаца власти. Тиме се уједно урушава и способност државе да пружи адекватан и правовремени одговор различитим врстама угрожавања безбедности.

Поред политичке, економска нестабилност, и то она проузрокована економском неједнакошћу, пре него ли општим сиромаштвом, јесте један од узрока кризе, која има потенцијал да прерасте у неку врсту унутардржавног сукоба који може да угрози безбедност и опстанак државе, односно друштвени поредак и носиоце државне власти. Статистике показују да су „све врсте насилних сукоба у директној вези са економском неједнакошћу” и да је то најочигледније на примеру револуција, као специфичне форме насилне промене режима, јер „што су неједнакости веће, већа је могућност да дође до револуције”.¹⁶ Наравно, економска неједнакост никада не иде сама, већ је у стопу прате политичка, социјална, културна и свака друга неједнакост, које се могу сматрати основом побуне.¹⁷ Анализирајући таласе побуна у 21. веку, почев од Туниса који је покренуо Арапско пролеће, преко побуна у европским државама, од Исланда па надаље, Кастелс (*Martín Castells*) уочава да узроци побуна нису били само сиромаштво, економска криза или недостатак демократије, већ да је „узрок побуне првенствено било по-

¹⁴ Танасије Маринковић, *Расправа о праву на слободне изборе*, Досије студио, Београд, 2019, стр. 303.

¹⁵ Ivan Krastev, *Ometena demokratija: Globalna politika protesta*, Službeni glasnik, Beograd, 2017, str. 64.

¹⁶ Nemanja Džuverović, *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje ekonomskih nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*, Službeni glasnik, Jugoistok XXI, Beograd, 2013, str. 85.

¹⁷ Нека истраживања указују на то да су „економске неједнакости у највећем бојом случајева узрок стварања политичких и социјалних, а не обрнуто.” Nemanja Džuverović, *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje ekonomskih nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*, op. cit., str. 87.

нижење проузроковано цинизмом и ароганцијом оних на власти, у финансијском, политичком или културном смислу.¹⁸ Дакле, неједнакост, обесправљеност и понижење, а не сиромаштво, основни су узрок побуна.

Процењује се да су државе све осетљивије на економске дисбалансе и да нека озбиљнија економска рецесија лако може довести до тога да већ нагомилане противуречности ескалирају у неку значајнију друштвену кризу, па чак и у сукобе. Екстремизација подељеног друштва на оне малобројне привилеговане, који управљају полугама политичке, економске, па и војне моћи, и оне већине депривилегованих одвијаће се по устаљеним идеолошким матрицама, које неће водити ка решавању проблема већ, како професор Вулетић упозорава, још дубљој подели друштва које тежи сукобу. „Историјско искуство, али и актуелни догађаји сведоче да депривилеговани слојеви своју стратегију оријентишу у складу са превазиђеним социјалним пројектима. Управо из тог разлога они представљају масовну базу неоконзервативних, а потенцијално и екстремних политичких партија и покрета. Право буре барута које сваког часа може експлодирати...”¹⁹ У погледу стратешког одвраћања највећи је проблем што такво „буре барута” лако може да буде запаљено „шибицом” која је у рукама потенцијалних иностраних непријатеља и њихових савезника, чиме би читав концепт одвраћања заснован на војној сили постао неуверљив и неефикасан.

Перцепција Србије и њена способност за стратешко одвраћање

Имајући у виду да је стратешко одвраћање првенствено ствар перцепције,²⁰ важно је сагледати позицију Србије у погледу одређених питања која се могу довести у везу са отпорношћу државе на различите облике угрожавања безбедности и њене спремности и способности да им се на адекватан начин супротстави. Ради прибављања таквих информација могу послужити одређене базе података и извештаји на основу којих је могуће изградити упоредну анализу са другим државама и пратити сопствене трендове. Уз прихватање чињенице да ти међународни извештаји нису увек објективни, важно је, ипак, имати представу о томе како Србију виде други и у којим то сегментима препознају или претпостављају њене слабости.

Тако, рецимо, када је у питању Индекс слабих држава (*Fragile States Index*), у односу на 179 држава (или територија) које су рангиране, Србија је на 101. месту и

¹⁸ Manuel Kastels, *Mreže revolta i nade: društveni pokreti u doba interneta*, op. cit., str. 22.

¹⁹ Vladimir Vuletić, *Između nacionalne prošlosti i evropske budućnosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 29.

²⁰ Да је одвраћање много више питање перцепције него реалног стања, што се у случају сукоба наравно мења, врло убедљиво и аргументовано је изложио Михајло Копача у свом раду „Одвраћање је ствар перцепције”, који је презентовао на научном скупу „Неутралност и стратешко одвраћање”, одржаном 28. октобра 2021. године.

налази се међу државама чије је стање означено као упозоравајуће.²¹ Од дванаест индикатора, на основу којих се формира коначна оцена, Србија је најлошије оцењена у делу који се односи на кохезију друштва, по индикатору који носи назив „разједињеност елита” (*Factionalized Elites*).²² Овај индикатор се односи на подељеност (фрагментацију) друштва и државних институција по различитим основама, међу којима доминирају оне политичке природе. Та подељеност по основу политичког, националног, верског или неког другог својства друштвених елита, неминувано се рефлектује по дубини и доводи у питање легитимитет и ефикасност државних институција. Такође, овај индикатор показује ниво политичке конкуренције и борбу за политичку моћ, као и кредибилитет изборног процеса. Постојање стереотипа, екстремистичка реторика, репрезентативност и начин избора руководства и политичких представника, начин дистрибуције управљачких права и располагање ресурсима само су неки од елемената на основу којих се процењује овај индикатор и који у укупној перцепцији Србије имају свој значај.²³

Према Глобалном индексу мира (*Global Peace Index*), Србија је у 2021. години рангирана на 68. месту од укупно 163 државе (или територије). Најлошије је оцењена у областима које се односе на: приступ оружју (процена доступности малокалибарског и лаког наоружања), насилне демонстрације (процена вероватноће насилних демонстрација унутар земље), насилни криминал (процена степена насилног криминала у земљи), политичку нестабилност (процена политичке нестабилности, односно процена степена до којег су политичке институције довољно стабилне да подрже потребе својих грађана, предузећа и иностраних инвеститора) и односе са суседима (квалитативна процена односа са суседним земљама).²⁴ Дакле, и овде је уочљиво да је политичка нестабилност, која у ширем смислу може да обухвати и друге означене елементе, перципирана као једна од битнијих слабости државе.

Један од озбиљних друштвених проблема који могу врло негативно да утичу на функционисање институција, њихову ефикасност и способност да у кризним ситуацијама делују у складу са својом наменом и у циљу заштите права грађана, али и виталних националних интереса, представља корупција. Корупција је глобални проблем, а њене последице се свакако рефлектују и на сферу безбедности, иако су у фокусу обично оне финансијске природе. Постојање могућности да неко коруптивним радњама може да „паралише” функционисање државног апарата, само по себи представља озбиљан проблем. Сама корупција је тешко доказива, па самим тим и мерљива, али постоје одређене методе који-

²¹ По начину индексирања најслабија држава је прва у рангу и има највећи број бодова, а најстабилнија најмањи број бодова и последња је у рангу.

²² *Fragile States Index: Annual Report 2021*, The Fund for Peace, Washington, 2021. <https://fragilestatesindex.org/2021/05/20/fragile-states-index-2021-annual-report/>, 01/02/2022.

²³ О овом индикатору видети на: <https://fragilestatesindex.org/indicators/c2/>, 01/02/2022.

²⁴ Критеријум рангирања базиран је на 23 квантитативна и квалитативна индикатора, где је сваки пондерисан на скали од 1 до 5 (од веома ниско до веома високо). Што је нижи резултат, земља је мирнија. По овим набројаним сегментима Србија је оцењена оценом три. Извор: <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/>, 01/02/2022.

ма се мери перцепција корупције која несумњиво указује на овај проблем. Према најновијем Извештају перцепције корупције за 2021. годину, коју двадесет седму годину заредом на глобалном нивоу сачињава *Transparency International*, Србија се налази на 96. месту од 180 рангираних држава (и територија). „Са садашњим резултатом од 38, Србија је у групи земаља са раширеном корупцијом (испод 50). Овај скор нас смешта пет поена испод светског просека (43), 19 поена испод просека нашег континента, а чак 26 поена иза просека оног дела Европе чији део желимо да постанемо.”²⁵ Разлози за овако неславан ранг Србије су бројни и разноврсни, а међу њима су, свакако, историјско наслеђе и традиционални облици понашања, али и карактер политичке власти.²⁶

Хроничан проблем институција у Србији јесте што се оне врло често налазе у сенци политичких вођа, којима је српско друштво склоно. Како професор Стојиљковић указује: „По свом ауторитарном политичком менталитету и стилу, већина грађана Србије је непосредно одувек хтела да их води чврста рука вође. Ни образовани млади у том погледу нису изузетак.”²⁷ Проблем слабих институција и јаких вођа је комплексан и утемељен је у политичкој култури Србије.²⁸ Да је то препознато као проблем и данашње Србије, може се видети и у Бертелсмановом индексу трансформације за 2020. годину (*Bertelsmann Transformation Index – BTI*).²⁹ Оно због чега је овакво стање проблематично у погледу разматрања питања стратешког одвраћања јесте да су овакве државе мање отпорне на спољне негативне утицаје и разне покушаје насилне промене режима. У персонализованим системима потребно је деловати само према једној тачки – „вођи”, док у државама у којима постоје јаке институције, чије функционисање нужно не зависи од персоналних решења, постоји она неопходна дисперзија политичке моћи, чиме се повећава отпорност на различите друштвене шокове и безбедносне тензије.

²⁵ Државе се бодују на скали од 100 (веома чисте) до 0 (веома корумпиране). Извор: https://transparentnost.org.rs/images/dokumenti_uz_vesti/TS_saop%C5%A1tenje_-_CPI_2021_-_25.pdf и <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/srb, 02/02.2022>.

²⁶ Александар Сакач, „Фактори корупције са освртом на стање у Републици Србији”, *Безбедност*, Год. LXII, број 3/2021, стр. 145-162.

²⁷ Зоран Стојиљковић, *Србија тражи вођу*, Вукотић медија, Београд, 2017, стр. 155.

²⁸ На изградњу политике културе у којој доминира култ вође утицали су бројни фактори из српске ближе и даље прошлости, тако да разлоге таквом стању треба тражити у византијском, турском и комунистичком наслеђу. Током средњег века, у немањићкој Србији се „неговао култ владара ... који је подржавала и православна црква”. У нововековној Србији, „власт српских кнежева, а касније краљева, попримила је у великој мери обресе и карактеристике отоманске традиције и арбитарне султанистичке власти пре него обресе просвећеног апсолутизма”, а и у доба парламентарне монархије ауторитет српских краљева је надилазио сваку другу политичку моћ. Након промене система, комунистичка идеологија је систематично радила на изградњи култа вође доживотног председника. Видети више у: Зоран Стојиљковић, *Србија тражи вођу*, оп. цит.

²⁹ BTI 2020 Country Report – Serbia, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2020, p. 15. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2020_SRB.pdf, 02/02/.2022.

Уместо закључка – како одвраћати?

Да би стратешко одвраћање било ефикасно оно не сме бити парцијално и мора да обухвати све домене националне моћи. То подразумева ангажованост свих институција и елемената друштва. По традиционалном схватању, ефикасност стратешког одвраћања усмерена је на домен војне моћи, односно на дизање и унапређење војног потенцијала и процедура. Како Хантингтон каже: „Држава која жели мир мора бити добро наоружана да би учинила ту своју жељу снажном. Слабе државе маме да буду нападнуте.”³⁰ Међутим, да би војска могла да оствари своју професионалну улогу, она, поред опремљености савременим борбеним средствима и адекватне попуне и обучености војног персонала, нужно мора да буде деполитизована.³¹ Демократска цивилна контрола војске, која омогућава професионални развој војне организације у складу са савременим стандардима, једини је гарант њене ефикасности у испуњавању уставних задатака. Стога се терет изградње функционалне оружане силе, која представља кредибилан фактор стратешког одвраћања, налази, како на носиоцима политичке власти, тако и на официрском кору.

Поред развоја војне моћи, одговор на питање како треба одвраћати садржи и све оне елементе који подижу укупни капацитет државе, мерено кроз основне унутрашње показатеље, али и кроз јачање њеног међународног положаја сарадњом са другима. Активно чланство државе у разним међународним организацијама, приступање Европској унији или неким регионалним иницијативама, које немају првенствено војни карактер, свакако представљају један од фактора одвраћања. Дobar пример за то је приступање Србије иницијативи „Отворени Балкан” која није само економски, већ и политички и мировни пројекат који смањује историјску тензију између два балканска народа која још увек немају до краја решено своје национално питање. Томе такође треба додати и могући допринос стратешком одвраћању кроз привлачење страних инвестиција, јер је тешко очекивати да је онај ко инвестира новац у другу државу спреман да, на рушавањем мира, угрози уложени капитал.

Кључни услов за веродостојност стратешког одвраћања јесте политичка стабилност и функционисање институција. Имајући у виду проширење контекста стратешког одвраћања, важне институције у овом погледу су, поред војске, полиције и обавештајно-безбедносних служби, свакако и правосуђе, финансијске институције, образовни и здравствени систем, институције културе и информисања. Изградња поверења у њих, кроз борбу против корупције, њихову деполитизацију и професионализацију, услов су њиховог правилног функцио-

³⁰ Samjuel P. Huntington, *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*, Prometej, Centar za studije J. Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 77.

³¹ Срђан Старчевић, Срђан Благојевић, „Аутономија војне професије као услов цивилне демократске контроле војске и остваривања основне друштвене улоге војске”, *Војно дело*, број 3/2021, година LXXIII, стр. 121-133.

нисања без којег нема ни стратешког одвраћања. То је, наравно, у тесној вези са изградњом политичке културе која негује толеранцију и културу дијалога, посебно у домену јавне комуникације. Питање кохезије друштва и односа друштвених елита према виталним националним интересима јесте судбинско питање једног народа. Држави која није постигла да унутар свог друштва обезбеди минимум јединства за стратешке одлуке, или бар одсуство екстремне поларизације, као и правилно функционисање државног апарата и других институција друштва, нису довољне никакве војне снаге које би могле да је одбране. Такву државу потенцијални непријатељи неће ни нападати споља, већ изнутра, јер је јефтиније и мање неизвесно. Управо због тога, важно је знати да без изградње институција и демократског друштва нема ни успешног одвраћања.

Литература

[1] Вуковић Небојша, „Прилог појмовном одређењу синтагме ‘хибридни рат’”, *Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба*, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2018, стр. 11-27.

[2] Дугин Александар, Леонид Савин, *Мрежни ратови*, Авала прес, Београд, 2018.

[3] Маринковић Танасије, *Расправа о праву на слободне изборе*, Досије студио, Београд, 2019.

[4] Миленковић Милош Р., „Насилна промена режима као садржај хибридног рата”, *Војно дело*, vol. 69, број 6/2017, стр. 316-329.

[5] Миленковић Милош Р., Мирослав Митровић, „Обојене револуције у парадигми хибридног рата”, *Војно дело*, vol. 71, број 6/2019, стр. 248-263.

[6] Миленковић Милош, Вељко Благојевић, „Обавештајне службе као актери државног удара”, *Војно дело*, vol. 67, број 5/2015, стр. 117-132.

[7] Сакач Александар, „Фактори корупције са освртом на стање у Републици Србији”, *Безбедност*, Год. LXII, број 3/2021, стр. 145-162.

[8] Становчић Војислав, *Моћ и легитимност*, Службени гласник, Београд, 2006.

[9] Старчевић Срђан, Срђан Благојевић, „Аутономија војне професије као услов цивилне демократске контроле војске и остваривања основне друштвене улоге војске”, *Војно дело*, број 3/2021, година LXXIII, стр. 121-133.

[10] Стојановић Станислав, Милован Суботић, Вељко Благојевић, Бранислав Милосављевић и Милош Миленковић, *Асиметричне форме угрожавања безбедности на примеру Југоисточне Европе*, МЦ Одбрана, Београд, 2019.

[11] Стојиљковић Зоран, *Србија тражи вођу*, Вукотић медија, Београд, 2017.

[12] Суботић Милован Р., „Хибридни рат – новост или историја која се понавља новим средствима”, *Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба*, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2018, стр. 28-46.

[13] Ћурчић Милица, „Хибридни ратови у савременом безбедносном окружењу”, *Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба*, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2018, стр. 47-62.

[14] *BTI 2020 Country Report – Serbia*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2020. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2020_SRB.pdf, 02/02/2022.

[15] Džuverović Nemanja, *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje ekonomskih nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*, Službeni glasnik, Jugostok XXI, Beograd, 2013.

[16] Ejodus Filip, *Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i BCBP, Beograd, 2012.

[17] Filippidou Anastasia, „Deterrence: Concepts and Approaches for Current and Emerging Threats”, in *Deterrence: Concepts and Approaches for Current and Emerging Threats*, Springer, 2020.

[18] *Fragile States Index: Annual Report 2021*, The Fund for Peace, Washington, 2021. <https://fragilestatesindex.org/2021/05/20/fragile-states-index-2021-annual-report/>, 01/02/2022.

[19] *Global Peace Index* <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/>, 01/02./2022.

[20] Globalna strategija EU o spoljnoj i bezbednosnoj politici – Zajednička vizija, zajedničko delovanje – jača Evropa. Savet EU, 2016. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hr_.pdf, 10/02/2022.

[21] Hantington Samjuel P., *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*, Prometej, Centar za studije J. Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.

[22] Kastels Manuel, *Mreže revolta i nade: društveni pokreti u doba interneta*, Službeni glasnik, Beograd, 2018.

[23] Krastev Ivan, *Ometena demokratija: Globalna politika protesta*, Službeni glasnik, Beograd, 2017.

[24] Štrbac Katarina, Miloš Milenković, Milan S. Milutinović, „Transformation or Suppression of the State-centric Security Approach”, *Compendium from the Security Forum Cracow 2012*, Kraków, 2013, p. 290-300.

[25] *Transparency International*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/srb>, 02/02/2022.

[26] Vuletić Vladimir, *Između nacionalne prošlosti i evropske budućnosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.

Резиме

Држава и њени грађани данас су изложени широком спектру претњи које нису дужно војног карактера, што захтева системски и стратешки одговор. Основна хипотеза рада јесте да сама промена перцепције безбедности, као и све разноврснији начини њеног угрожавања, који се огледају и у теоријама савремених ратова, држави намећу обавезу проширења концепта стратешког одвраћања и на друге сфере друштвеног деловања, поред војне, која и даље остаје пресудно важна.

Да би се боље сагледао концепт стратешког одвраћања аутори покушавају да дају одговоре на питања: кога и од чега треба одвраћати? Поред оружане агресије, на коју је стратешко одвраћање првенствено усмерено, у раду се ука-

зује да се у фокусу морају наћи и све друге појаве и активности које воде де-стабилизацији друштва, урушавању институција, некој од форми унутардржавног сукоба и, у коначном, колапсу државе и/или насилној промени режима.

Имајући у виду да је одвраћање, у суштини, ствар перцепције, посебан део рада посвећен је анализи стања у Србији, односно перцепцији њених унутрашњих слабости које утичу на способност стратешког одвраћања. У сврху ове анализе, аутори у раду користе одређене базе података и извештаја међународних организација, на основу којих је могуће израдити упоредну анализу са другим државама и пратити сопствене трендове.

Теоретске претпоставке и анализирани подаци користе се као основа за одговор на питање: како одвраћати? Да би стратешко одвраћање било ефикасно, пре свега не сме бити парцијално и мора да обухвати све домene националне моћи. У том смислу, указује се на чињеницу да војна моћ јесте важна, али не и довољна. Такође, у контексту стратешког одвраћања, истиче се значај јачања међународног положаја државе кроз сарадњу са другима, као и кроз привлачење страних инвестиција.

У коначном, као кључни услов за веродостојност стратешког одвраћања аутори наглашавају политичку стабилност и функционисање институција. Имајући у виду проширење контекста стратешког одвраћања, важне институције у овом погледу су, поред војске, полиције и обавештајно-безбедносних служби, свакако и правосуђе, финансијске институције, образовни и здравствени систем, институције културе и информисања, али и друге.

Држави која није постигла да унутар свог друштва обезбеди минимум јединства за стратешке одлуке, или бар одсуство екстремне поларизације, као и правилно функционисање државног апарата и других сегмената друштва, нису довољне никакве војне снаге које би могле да је одбране. Такву државу потенцијални непријатељи неће ни нападати споља, већ изнутра. Управо због тога, аутори закључују да без свеобухватног и системског приступа, без јаких и ефикасних институција, без изградње функционалног и демократског друштва нема успешног одвраћања.

Кључне речи: *стратешко одвраћање, изградња институција, безбедност државе, хибридне претње, насилна промена режима*

© 2022 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

